

CPB Memorandum

Sector : Conjunctuur en collectieve sector
Afdeling/Project : Conjunctuur
Samensteller(s) : Martin Mellens
Nummer : 145
Datum : 24 februari 2006

Besparingen belicht: samenhang en verschillen tussen definities

De besparingen van huishoudens zijn een belangrijke macro-economische indicator. Hoewel het op het eerste gezicht eenvoudig lijkt de besparingen te bepalen, blijkt dit toch niet het geval. In dit memorandum worden twee verschillende manieren om tegen besparingen aan te kijken behandeld. Volgens de eerste definitie worden besparingen gedefinieerd als het beschikbaar inkomen van gezinnen minus de consumptieve bestedingen, terwijl volgens de tweede definitie besparingen in een kalenderjaar worden gezien als het verschil in vermogen aan het begin en het eind van het jaar. Als deze twee definities verder worden geconcretiseerd moeten meer keuzes worden gemaakt, zodat verschillende cijfers voor de besparingen kunnen worden berekend. In dit memorandum worden de verbanden tussen de twee definities en de cijfers besproken. Op deze wijze wordt duidelijk hoe de verschillende besparingscijfers moeten worden geïnterpreteerd en kan een completer beeld worden verkregen van de financiële situatie van de Nederlandse consument.

1 Inleiding

De besparingen van Nederlandse huishoudens zijn belangrijk bij het analyseren van de Nederlandse economie. Op het eerste gezicht lijkt het vrij eenvoudig de besparingen te bepalen. Gedurende een jaar verdient een Nederlandse consument een inkomen dat voor een deel wordt besteed aan de consumptie van goederen en diensten. Het verschil tussen de inkomsten en de bestedingen zijn de besparingen. Zo eenvoudig is het bij nader inzien echter niet. Er blijken in de praktijk tal van keuzes mogelijk die de hoogte en de ontwikkeling van de besparingen beïnvloeden. Er bestaat geen (internationale) consensus onder statistici en economen welk besparingsbegrip het beste aansluit bij de economische realiteit. Dit zorgt voor verwarring bij de gebruikers van economische indicatoren en bemoeilijkt vooral de analyse van de economische situatie van de Nederlandse huishoudens.

Cijfers voor besparingen kunnen in de eerste plaats afwijken doordat de achterliggende begrippen conceptueel van elkaar verschillen. In dit memorandum worden twee verschillende concepten van de besparingen besproken. Het eerste concept definieert de besparingen als het verschil tussen het beschikbaar inkomen van gezinnen en de particuliere consumptie. Deze methode is gebaseerd op de berekening zoals die standaard wordt gepresenteerd in de Nationale rekeningen¹ en is in de macro-economie het meest gangbaar. Het tweede concept berekent de besparingen door te kijken naar de vermogensbalans van gezinnen. Besparingen in het kalenderjaar zijn dan gedefinieerd als het verschil in het vermogen van huishoudens aan het begin en het eind van het jaar.

Toepassing van één bepaalde conceptuele definitie kan toch nog tot heel verschillende besparingscijfers leiden. Bij de verdere concretisering (operationalisering) van de definitie zijn er in de praktijk namelijk tal van keuzes mogelijk. Binnen de twee richtingen kan een (groot) aantal verschillende bedragen voor de besparingen worden berekend. Het CPB gaat bij de analyses van de consumptie meestal uit van de individuele besparingen, die zijn afgeleid van de besparingen van gezinnen uit de Nationale rekeningen. De individuele besparingen worden gedefinieerd als het beschikbaar inkomen minus de consumptieve bestedingen van gezinnen. Bij deze individuele besparingen wordt geen rekening gehouden met de opbouw van pensioenvermogen door middel van collectieve pensioenvoorzieningen. Bij de besparingen zoals die worden berekend in de Nationale rekeningen, de totale besparingen, gebeurt dit wel.

¹ Het systeem van de Nationale rekeningen is flexibel en bevat een schat aan statistische informatie. In beginsel kunnen met de Nationale rekeningen vele besparingscijfers worden berekend. In dit Memorandum wordt de manier waarop de besparingen op dit moment in de Nationale rekeningen worden berekend en gepresenteerd als uitgangspunt genomen. Deze methode wordt vergeleken met een berekening op basis van de vermogensbalansen van gezinnen. Ook deze balansen zijn echter voor een groot deel gebaseerd op cijfers uit de Nationale rekeningen. In de praktijk is de tweedeling dus minder scherp dan door dit rapport misschien wordt gesuggereerd.

Belangrijke conclusies van het OESO-onderzoek naar de besparingen van huishoudens

In een recente studie van de OESO is onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om de vergelijkbaarheid van de besparingscijfers tussen landen te vergroten. De hoogte van de besparingen wordt onder andere bepaald door het belastingstelsel en de manier waarop het pensioenstelsel is ingericht. Dit maakt de cijfers tussen landen moeilijk te vergelijken. In de OESO-studie wordt dit punt onderzocht door de besparingen, zoals die berekend worden in de Nationale rekeningen, te corrigeren voor een groot aantal factoren. De belangrijkste conclusies van de studie zijn:

- Het is niet mogelijk de besparingen op een internationaal éénduidige en economisch consistente manier te definiëren. Derhalve bestaat er niet zoiets als 'de' besparingen, maar heeft ieder besparingscijfer zijn sterktes en zwaktes. De correcties op de cijfers dienen daarom niet om te komen tot het definitieve besparingscijfer, maar meer als startpunt voor een analyse naar de economische factoren die de besparingen bepalen.
- Slechts een gedeelte van de verschillen tussen landen kan verklaard worden door boekhoudkundige en statistische aspecten. Het grootste gedeelte wordt bepaald door de economische en institutionele factoren die van invloed zijn op de besparingen.
- De besparingen worden sterk bepaald door de manier waarop het pensioenvermogen wordt meegenomen in de besparingen en of rekening wordt gehouden met vermogenswinsten. Helaas zijn de empirische gegevens over met name de vermogenswinsten weinig betrouwbaar en worden de verschillen in de besparingen tussen landen groter als vermogenswinsten en pensioenvermogen worden meegenomen.
- Het corrigeren van de besparingen voor geleverde overheidsdiensten, indirecte belastingen en de aanschaf van duurzame goederen heeft maar een bescheiden effect op de hoogte van de besparingen.
- Voor veel economische analyses is het zinvol om de besparingen te corrigeren voor inflatie. Bij de interpretatie van deze cijfers doet zich de moeilijkheid voor dat de inflatie door de consument voorzien of niet voorzien is. Het gedrag en de perceptie van huishoudens kan in beide gevallen heel verschillend zijn. Aangezien de inflatie de afgelopen decennia in de meeste landen daalde, kunnen de trends van reële en nominale besparingen zowel in de loop van de tijd als tussen landen erg uiteenlopen.

In dit memorandum wordt onderzocht hoe de individuele besparingen zich verhouden tot andere besparingsbegrippen. Hiervoor is het allereerst noodzakelijk dat exact wordt besproken hoe de individuele besparingen worden berekend. Ook de andere methode (besparingen gedefinieerd als vermogensgroei) wordt concreter uitgewerkt, hoewel deze berekening minder lastig is en het er bij die methode vooral om gaat welke activa en passiva in de analyse worden meegenomen. Door de berekeningsstappen van de twee methoden gedetailleerd weer te geven, kunnen de verbanden en de verschillen beter in kaart worden gebracht en wordt de economische interpretatie van de begrippen duidelijker.

In het voorliggende memorandum ligt de nadruk op de beschrijving van de verbanden tussen de verschillende besparingsbegrippen. Daarbij is gebruikt gemaakt van een studie van de OESO naar de mogelijkheden om de vergelijkbaarheid van de spaarquotes tussen landen te vergroten.² Er worden voor de individuele besparingen een aantal alternatieven berekend voor de periode

² OESO, 2005, Comparing household saving rates across OECD countries, *Document Working Party no. 1 on macroeconomic and structural policy analysis*, 27 September.

2001-2004 om te onderzoeken in hoeverre een andere definitie leidt tot een ander beeld van de besparingen.

In het vervolg zal eerst worden ingegaan op enkele conceptuele aspecten met betrekking tot de besparingen. Daarna worden de twee methoden en de verbanden tussen de verschillende definities besproken. Vervolgens worden naast de individuele besparingen een aantal alternatieven berekend. Ten slotte worden het verloop van de besparingen en de economische interpretatie daarvan besproken, vooral om te laten zien dat voor een volledige analyse van de financiële situatie van gezinnen het noodzakelijk is meerdere quotes te onderzoeken.

2 Conceptuele overwegingen

Binnen de sociale wetenschappen is het gebruikelijk om onderscheid te maken tussen conceptuele definities, die het fenomeen dat gemeten moet worden exact beschrijven, en operationele definities, die aangeven hoe dat fenomeen in de praktijk wordt gemeten.³ Om besparingen goed te kunnen meten is allereerst een conceptuele definitie noodzakelijk die beschrijft wat er onder besparingen wordt verstaan. Deze definitie dient idealiter alle essentiële punten te bevatten die besparingen onderscheiden van andere economische fenomenen. Niet alleen bepalen deze definities hoe de begrippen theoretisch moeten samenhangen, zij vormen ook een ijkpunt om de verschillende operationele definities en de daaruit voortvloeiende cijfers te toetsen op hun validiteit.

Heel algemeen kunnen besparingen gedefinieerd worden als de toename van de financiële en niet-financiële bezittingen van huishoudens die kunnen worden gebruikt voor consumptieve bestedingen in de toekomst. Voor een adequate definitie is dit eigenlijk nog te vaag, omdat de begrippen financiële en niet-financiële bezittingen, huishoudens en toekomst onvoldoende zijn afgebakend.

Een dergelijke afbakening is niet geheel onafhankelijk van de beschouwde theorie. Bij de permanente inkomenstheorie behoren bijvoorbeeld ouders en kinderen in principe tot één huishouden, terwijl zij bij de 'life-cycle'-theorie behoren tot verschillende huishoudens. Verder zouden in bepaalde gevallen ook uitgaven aan gezondheid of onderwijs kunnen worden gezien als investeringen in menselijk kapitaal en worden gerekend tot de besparingen.

In dit memorandum wordt de sector huishoudens gedefinieerd als in de Nationale rekeningen, wat inhoudt dat deze sector bestaat uit gezinnen en instellingen zonder winstoogmerk (IZW). Als gezinnen een eigen bedrijf hebben wordt in de Nationale rekeningen dit bedrijf ook tot de

³ Zie bijvoorbeeld J. Jacoby en R.W. Chestnut, 1978, *Brand loyalty: Measurement and management*, John Wiley & Sons, New York.

huishoudens gerekend. De keuze voor deze definitie van de sector huishoudens is van invloed op de spaarquote en niet onomstreden. Door interacties binnen en tussen sectoren is de grens tussen huishoudens en andere sectoren soms moeilijk te trekken. Enerzijds kan, omdat het pensioenvermogen van pensioenfondsen wordt opgebouwd door gezinnen, worden beargumenteerd dat de definitie te beperkt is, en dat ook pensioenfondsen moeten worden meegenomen in de sector huishoudens.⁴ Aan de andere kant zou de sector huishoudens beperkter kunnen worden opgevat door de zelfstandigen en IZW's af te splitsen. Naast de vraag of het methodologisch juist is de zelfstandigen en IZW's af te splitsen, leidt het tot allerlei statistische complicaties en is het in de praktijk moeilijk te verwezenlijken. Hoe belangrijk ook, de problematiek van het vinden van een goede sectorindeling is toch verschillend van een onderzoek naar de economisch meest relevante definitie van de besparingen van huishoudens. Daarom wordt dit vraagstuk buiten beschouwing gelaten.

Een verdere beperking van de invulling van de algemene definitie is dat de balans van gezinnen uitsluitend bestaat uit financiële activa, woningen en ander onroerend goed (onroerend goed anders dan woningen, aandelen aanmerkelijk belang en eigen vermogen ondernemingen). Eventueel zouden ook duurzame consumptiegoederen op de balans kunnen worden gezet. Dingen als investeringen in menselijk kapitaal en milieu worden buiten beschouwing gelaten, omdat het opvoeren van deze posten op de balans een apart en vrij specifiek vakgebied is. De besparingen kunnen nu gedefinieerd worden als het verschil in vermogen aan het begin en het eind van het jaar.

De Nationale rekeningen definieert gewoonlijk de besparingen als het beschikbaar inkomen van gezinnen minus de consumptieve bestedingen in een jaar.⁵ Dit perkt de invulling van wat gerekend wordt tot de besparingen verder in. Er wordt alleen gekeken naar de lopende inkomstromen van gezinnen in een jaar die niet worden gebruikt voor consumptie in die periode. In feite kijkt de Nationale rekeningen naar de actieve besparingen van consumenten, dat wil zeggen de besparingen waar gezinnen zelf moeite voor moeten doen. Binnen de standaardsystematiek van de Nationale rekeningen moeten besparingen op die manier worden gedefinieerd om de consistentie van de boekhouding te waarborgen. Het opnemen van vermogenswinsten bij de besparingen zou de relatie die er bestaat tussen besparingen enerzijds en investeringen, consumptie en inkomen anderzijds verstoren. Vermogenswinsten kunnen

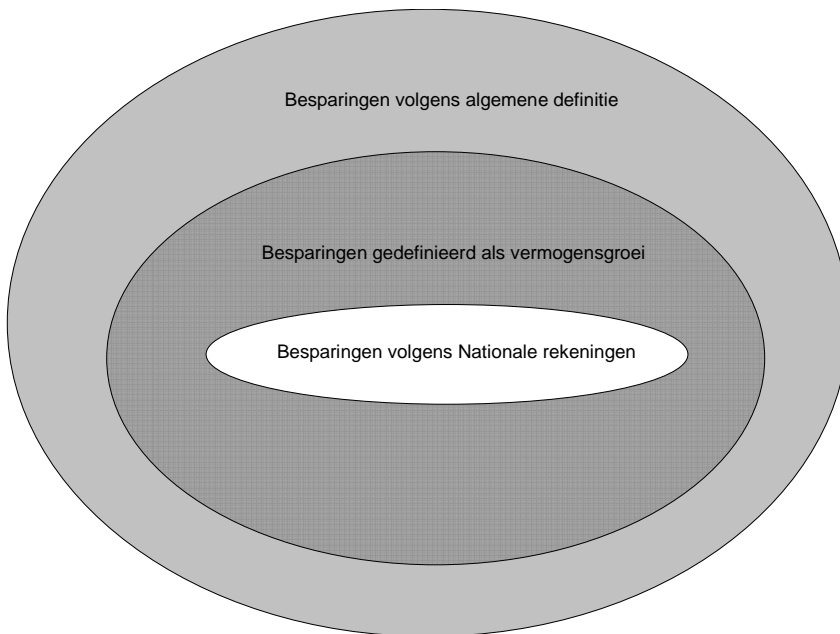
⁴ Zie onder andere M.G. Perozek en M.B.Reinsdorf, 2002, Alternative measures of personal saving, *Survey of Current Business*, vol. 82, nr. 4, pag. 13-24. Dit artikel is gebaseerd op de situatie in de Verenigde Staten. Het is niet evident dat deze argumentatie ook opgaat voor andere landen met pensioenstelsels die anders zijn opgezet. Hiervoor is verder onderzoek nodig. Omdat de sectorafbakening als gegeven wordt beschouwd, wordt hier verder niet op ingegaan.

⁵ Dit is de standaard manier waarop op dit moment binnen de Nationale rekeningen met de besparingen wordt omgegaan. Met de statistische informatie in de Nationale rekeningen kunnen in principe ook cijfers voor alternatieve besparingsbegrippen worden berekend (zie ook voetnoot 1).

worden gezien als passieve besparingen, die gebeuren zonder dat de consument daar zelf invloed op heeft.⁶

Het verschil in bereik van de conceptuele definities wordt schematisch weergegeven in figuur 2.1, waarbij de ellipsen de gebeurtenissen bevatten die volgens de drie definities tot de besparingen worden gerekend. Een grotere ellips betekent niet noodzakelijk dat de besparingen altijd hoger zijn, omdat de waarde van een gebeurtenis (de verandering van een specifieke bezitting of schuld) ook negatief kan zijn. In dit rapport zullen besparingen op twee manieren worden gedefinieerd, namelijk volgens de standaardsystematiek van de Nationale rekeningen als het beschikbaar inkomen minus de consumptieve bestedingen en als het verschil in het gezinsvermogen aan het begin en het einde van een jaar.

Figuur 2.1 Venn-diagram van de verschillende conceptuele definities van de besparingen

Het is onmogelijk een conceptuele definitie te vinden die volledig uitputtend is en in alle gevallen voldoet. Zelfs als dit zou kunnen is het de vraag of een operationele definitie kan worden gevonden die volledig aansluit bij de conceptuele definitie. Er zullen keuzes gemaakt moeten worden, waarbij naast het doel van het onderzoek ook pragmatische overwegingen

⁶ De Nationale rekeningen en het CBS gaan bij de bepaling van de besparingen uit van een variant van het inkomensbegrip van Hicks. Hicks definieert inkomen als de maximale waarde die door een persoon in een gegeven periode vrij geconsumeerd kan worden in de verwachting aan het einde van de periode nog even goed af te zijn als in het begin (zie ook G. Bruinooge en P.L.J. van de Donk, 1993, *Inkomen per definitie*, *Sociaal Economische Maandstatistiek*, vol. 93, nr. 5, pag. 41-49). Een persoon spaart als hij minder uitgeeft dan deze maximale waarde. Vermogenswinsten worden volgens deze definitie niet tot het inkomen gerekend, omdat zij niet door de consument worden voorzien. Vermogenswinsten worden behandeld als een loterijuitkomst ('windfall profits'). Cruciaal is natuurlijk in hoeverre vermogenswinsten werkelijk niet voorzien worden door de consument.

zoals de beschikbaarheid van data een rol zullen spelen. Vaak zal er sprake zijn van een uitruil tussen de volledigheid van de definitie en de nauwkeurigheid waarmee iets kan worden gemeten. Daarom is het op zich niet verrassend dat er verschillende cijfers bestaan voor bijvoorbeeld de besparingen, maar het zorgt wel voor verwarring onder gebruikers en er bestaat het gevaar dat cijfers gebruikt worden buiten de context waarbinnen zij zijn gedefinieerd. Het is daarom zinvol de relaties en afbakeningen van de definities goed in kaart te brengen en zo de beperkingen zichtbaar te maken.

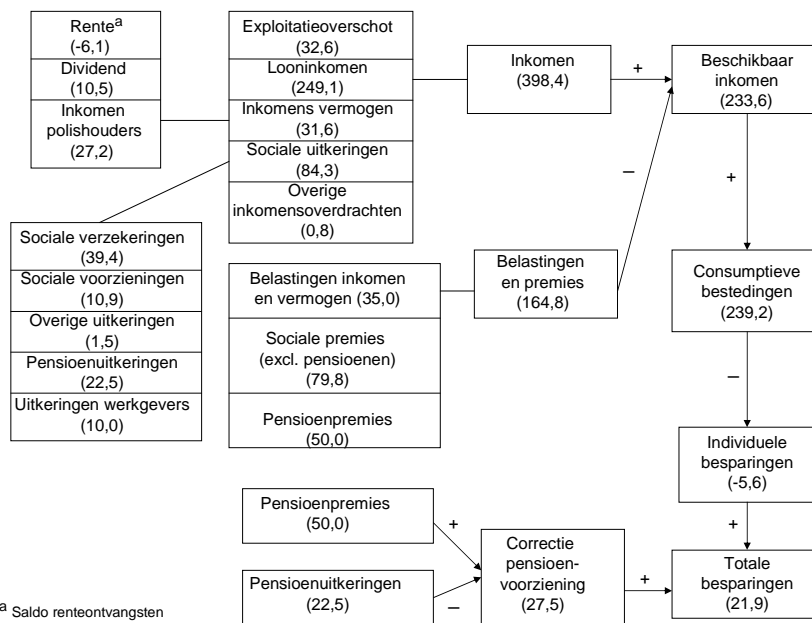
3 Berekening besparingen gezinnen

In dit hoofdstuk worden de berekeningen van de besparingen volgens de twee methodes meer gedetailleerd besproken. Verder wordt de samenhang tussen de twee conceptuele definities verduidelijkt.

3.1 Besparingen als beschikbaar inkomen minus consumptie

Figuur 3.1 geeft schematisch de manier weer waarop de besparingen binnen de standaardssystematiek van de Nationale rekeningen worden berekend. Omdat het model SAFFIER, dat momenteel door het CPB wordt gebruikt voor de korte-termijnramingen, gebaseerd is op de Nationale rekeningen, is dit ook de gebruikelijke manier waarop bij de korte-termijnramingen met het begrip besparingen wordt omgegaan. De getallen tussen haakjes zijn de bedragen van de posten in 2004 in miljarden euro volgens de Nationale rekeningen 2004.

Figuur 3.1 Besparingen als beschikbaar inkomen minus consumptie (mld euro), 2004

Het startpunt van de berekening in de Nationale rekeningen is het inkomen van gezinnen. De belangrijkste inkomstenbron van gezinnen is het looninkomen. Daarnaast krijgen sommige gezinnen een sociale uitkering, bijvoorbeeld een werkloosheids-, arbeidsongeschiktheids-, of pensioenuitkering. Onder pensioenuitkeringen vallen in de Nationale rekeningen alleen de contracten die door werkgevers ten behoeve van hun werknemers zijn afgesloten en niet bijvoorbeeld de AOW-uitkering die wordt gezien als een sociale verzekering (zie bijlage A.2 voor een gedetailleerde beschrijving van de sociale uitkeringen). Zelfstandigen hebben geen looninkomen, maar een bedrijf met een exploitatieoverschot. Een gedeelte van dit overschot kan worden gezien als loon voor verrichte arbeid, terwijl een ander deel de winst is van de onderneming. Beide componenten worden tot het inkomen gerekend.

Opgebouwde vermogens van gezinnen genereren ook inkomsten: rente-inkomsten, dividenden, en inkomen uit vermogen toegerekend aan polishouders. Die laatste post bestaat uit de beleggingsopbrengsten uit het door gezinnen opgebouwde vermogen aan pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen (zie ook bijlage A.1). Bij de beschrijving van de belastingen en premies (pagina 9) zal worden teruggekomen op deze post. Daarnaast betalen gezinnen rente⁷ over aangegane leningen. In de figuur zijn de netto bedragen weergegeven, dat wil

⁷ Deze rentestromen worden sinds de meest recente revisie van de Nationale rekeningen gecorrigeerd voor de toegerekende productie van bankdiensten (FISIM). Een deel van de door gezinnen betaalde rente wordt gezien als een vergoeding voor een geleverde bankdienst. Bij de door gezinnen ontvangen rente wordt een bedrag opgeteld, omdat ervan wordt uitgegaan dat banken bij deze transacties een gedeelte van het rentepercentage dat gezinnen zouden kunnen ontvangen voor uitstaande deposito's afroepen als vergoeding voor geleverde diensten. Het saldo voor gezinnen is dus hoger dan wanneer er wordt uitgegaan van de werkelijk geobserveerde rentestromen. Dit 'extra' inkomen leidt tot extra consumptie van de bank- en verzekeringsdiensten, zodat het voor de hoogte van de uiteindelijke besparingen niet uit maakt.

zeggen de renteontvangsten minus de rentebetalingen. Belangrijk is dat alleen de uitgekeerde dividenden van aandelen en obligaties tot het inkomen van gezinnen behoren en niet de vermogensveranderingen als gevolg van koersfluctuaties.

Een laatste inkomensbron is het saldo van de van andere sectoren ontvangen en aan andere sectoren betaalde overige inkomensoverdrachten. Hieronder vallen bijvoorbeeld boetes, alimentatie,⁸ reisbeurzen en prijzen uit bijvoorbeeld loterijen. Ook het saldo van schadeverzekeringsuitkeringen en de door huishoudens betaalde premies aan schadeverzekeringen behoren tot de overige inkomensoverdrachten. Dit is echter gelijk aan nul, omdat in de Nationale rekeningen de pragmatische aanname wordt gemaakt dat de vergoeding voor schadeverzekeringsdiensten gelijk is aan het verschil tussen de door de verzekeringsmaatschappij ontvangen premies en de uitgekeerde vergoedingen (zie ook bijlage A.1). Daarmee worden schadeuitkeringen in feite gezien als een inkomensverdeling tussen huishoudens onderling (d.w.z. de polishouders). Zij betalen voor een geleverde verzekeringsdienst, maar dit behoort tot de consumptieve bestedingen en niet tot de inkomenstransacties.

Over zowel het looninkomen als over een deel van het inkomen uit vermogen moet belasting worden betaald. Die belastingen worden afgetrokken van het verdiende inkomen. Indirecte belastingen zoals de BTW komen niet ten laste van het inkomen, maar worden verrekend in de waarde van de geconsumeerde goederen. Naast de belastingen worden premies afgedragen voor de wettelijke sociale verzekering en de pensioenvoorziening, die eveneens worden afgetrokken van het inkomen. Dit zijn premies die gebruikt worden om een gedeelte van het uitkeringsinkomen te financieren.

Pensioenpremies vormen een belangrijk deel (ongeveer 39% in 2004) van de af te dragen premies. Omdat deze pensioenpremies van het inkomen worden afgetrokken, komt het verschil tussen de betaalde pensioenpremies en de ontvangen pensioenuitkeringen ten laste van het beschikbaar inkomen van gezinnen. Echter, het verschil leidt tot opbouw van het pensioenvermogen van huishoudens dat in de toekomst aan hen wordt uitgekeerd. Binnen de standaardsystematiek van de Nationale rekeningen wordt deze opbouw gezien als een besparing. Daarom wordt bij het beschikbaar inkomen een correctie pensioenvoorziening opgeteld, die de vermindering van het beschikbaar inkomen en de besparingen neutraliseert.

Voor individueel afgesloten levensverzekeringen zoals bijvoorbeeld koopsompolissen is zo'n correctie niet nodig, omdat de premies niet ten laste komen van het inkomen. Consequentie hiervan is dat veranderingen in het vermogen van levensverzekeringsvoorzieningen worden

⁸ Alimentatiebetalingen zijn meestal inkomensoverdrachten tussen huishoudens en hebben derhalve geen invloed op het saldo. Er wordt echter ook alimentatie betaald door Nederlandse gezinnen aan het buitenland en er worden ook dergelijke betalingen uit het buitenland ontvangen. Deze stromen hebben wel invloed op het saldo van de inkomensoverdrachten.

gezien als een financiële transactie en in tegenstelling tot de collectieve pensioenvoorzieningen zijn terug te vinden in de individuele besparingen.

Zowel levensverzekeringsvoorzieningen als collectief opgebouwde pensioenvermogens genereren inkomsten. Dit wordt in de Nationale rekeningen als inkomen uit vermogen toegerekend aan polishouders geboekt en behoort tot het gezinsinkomen. Het inkomen toegerekend aan polishouders wordt vervolgens weer opgeteld bij de pensioenpremies (zie bijlage A.1). Omdat de pensioenpremies wel en de levensverzekeringspremies niet ten laste komen van het beschikbaar inkomen, leiden opbrengsten van het pensioenvermogen niet en van levensverzekeringsvoorzieningen wel tot een hoger beschikbaar inkomen.

Het verschil in de boeking van de (collectieve) pensioenvoorzieningen en de levensverzekeringsvoorzieningen compliceert de berekening van de besparingen en is een belangrijke oorzaak van de verschillen tussen de individuele besparingen en de totale besparingen. In bijlage B wordt meer gedetailleerd beschreven hoe deze voorzieningen zijn opgebouwd en hoe de verschillende posten inwerken op de berekening van de besparingen. Dit punt zal bij hoofdstuk 4 opnieuw aan de orde komen, als de interpretatie van de cijfers wordt besproken.

Een discussiepunt is of de aanschaf van duurzame goederen niet als een vorm van besparingen moet worden gezien. Er kan een parallel getrokken worden met het huizenbezit van consumenten. De aanschaf van een huis wordt bij de Nationale rekeningen gezien als een investering. Alleen de toegerekende huur van het eigenwoningbezit, het gebruik van het huis, is onderdeel van de consumptie.⁹ Duurzame goederen zouden op eenzelfde manier kunnen worden behandeld. In dit geval vormen de afschrijvingen op duurzame goederen consumptie, terwijl de aanschaf van nieuwe goederen wordt gezien als een investering en dus als een andere vorm van sparen. Volgens de studie van de OESO zou dit in Nederland in 2003 een negatief effect hebben gehad op de spaarquote van 0,1%-punt.¹⁰ De aanschaf van duurzame goederen ontwikkelde zich in 2003 matig, waardoor de afschrijvingen op duurzame consumptiegoederen groter waren dan de bestedingen.

Hoewel het vanuit theoretisch oogpunt zuiver is de aanschaf van duurzame goederen te zien als een vorm van besparing, zijn er diverse kanttekeningen bij te plaatsen. Een dergelijke benadering vereist dat er statistieken zijn over het totale bezit (stock) aan duurzame goederen van Nederlandse gezinnen. Binnen het kader van de Nationale rekeningen worden dergelijke

⁹ Deze manier van boekhouden van het eigenwoningbezit heeft echter geen invloed op de besparingen. De toegerekende huur van eigen woningen wordt namelijk weer opgeteld bij het inkomen van gezinnen. De huiseigenaren huren als het ware bij zichzelf. Dit is een verschil met het definiëren van de aanschaf van duurzame goederen als een besparing.

¹⁰ Zie OESO, 2005, Comparing Household Saving Rates Across OECD countries, Annex 3, *Document Working Party No. 1 on Macroeconomic and Structural Policy Analysis*, 27 September.

cijfers niet verzameld en dus zullen zij moeten worden afgeleid en geschat.¹¹ Dit is geen gemakkelijke opgave en de berekende cijfers zijn erg afhankelijk van de gemaakte aannames. Daarnaast is de afbakening tussen duurzame en niet-duurzame goederen niet op voorhand duidelijk. Er kan beargumenteerd worden dat ook uitgaven aan medische- of onderwijsdiensten investeringen zijn in menselijk kapitaal.¹² Hoewel zulke ruimere definities voor bepaalde vraagstukken zinvol en misschien zelfs noodzakelijk kunnen zijn, is een dergelijk besparingsbegrip intuïtief minder aansprekend en minder eenvoudig in te passen in een macro-economisch model, omdat het onderscheid tussen besparingen en consumptie nog diffuser wordt dan nu al het geval is.

Het verschil tussen het beschikbaar inkomen en de bestedingen van gezinnen levert de individuele besparingen. Zoals beschreven wordt in de Nationale rekeningen de opbouw van pensioenvermogens door gezinnen tot het inkomen gerekend. Door deze correctie pensioenvoorzieningen op te tellen bij de individuele besparingen worden de totale besparingen verkregen. Binnen het systeem van de Nationale rekeningen zijn dat de besparingen van gezinnen.

3.2 Besparingen als vermogensaanwas

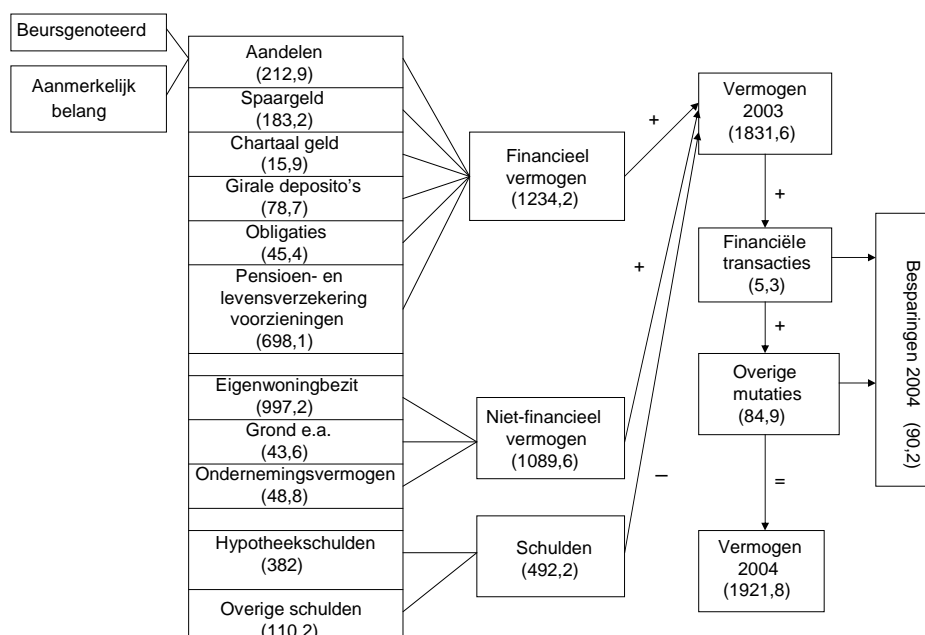
De besparingen in het kalenderjaar kunnen ook gedefinieerd worden als het verschil in het vermogen van gezinnen aan het begin en aan het einde van het jaar. Het saldo van de vermogenswinsten en -verliezen geeft aan hoeveel gezinnen extra kunnen consumeren zonder in dat jaar in te teren op hun vermogen.

Een vermogensverandering kan op twee manieren tot stand komen. Enerzijds kan het vermogen toenemen door een positief saldo van financiële transacties. Daarnaast kunnen vermogenscomponenten in de loop der tijd meer of minder waard worden. Deze beleggingswinsten of -verliezen hebben geen directe relatie met het productieproces van de Nederlandse economie en maken in de Nationale rekeningen geen onderdeel uit van het gezinsinkomen, maar komen wel tot uiting in het vermogen van gezinnen. Deze winsten kunnen ook worden aangewend voor consumptie. Hierbij is het natuurlijk de vraag in hoeverre vermogenswinsten te gelde kunnen worden gemaakt.

¹¹ In de enquête van De Nederlandsche Bank wordt expliciet gevraagd naar het bezit van een aantal duurzame goederen. Op basis van deze enquête is het echter niet goed mogelijk duurzame goederen als balanspost op te voeren. Hiervoor zou gevraagd moeten worden naar alle voor huishoudens relevante duurzame goederen.

¹² Zie bijvoorbeeld W.G. Gale en J. Sabelhaus, 1999, Perspectives on the household saving rate, *Brookings Papers on Economic Activity*, nr. 1, pag. 215-225.

Figuur 3.2 Besparingen als vermogensaanwas van gezinnen (mld euro) , 2003-2004

Bij de balans van gezinnen kan een onderscheid gemaakt worden tussen financieel en niet-financieel vermogen. In de Nationale rekeningen wordt alleen een balans voor het financieel vermogen van gezinnen opgesteld. Dit betekent dat een belangrijke post als het eigenwoningbezit niet op de balans staat. De hypotheekschulden worden wel meegenomen aan de passivakant van de balans. Bij de Nationale rekeningen worden aankopen van eigen woningen gezien als investeringen. Als een huis wordt gefinancierd met een hypotheek, leidt dat tot hogere investeringen in woningen en derhalve tot een lager saldo van financiële transacties (zie ook paragraaf 3.3). De verkoop van een huis heeft het omgekeerde effect. Wel is het zo dat vermogenswinsten als gevolg van een stijging van de huizenprijzen uit het zicht blijven in de systematiek van de Nationale rekeningen.

Bij de balans van gezinnen, zoals die wordt gepresenteerd in de consumptieparagraaf van het Centraal Economisch Plan en de Macroeconomische Verkenning van het CPB, worden de vermogenswinsten wel meegenomen, maar er wordt geen onderscheid gemaakt tussen een toename van eigenwoningbezit als gevolg van de aankoop van meer huizen (investeringen) en een groei als gevolg van een stijging van de huizenprijzen. In figuur 3.2 valt de totale toename van de waarde van het eigenwoningbezit onder de post overige mutaties.

Naast het eigenwoningbezit zijn er nog andere niet-financiële bezittingen van gezinnen. Het gaat onder andere om de bezittingen van grond en overig onroerend goed (onroerend goed anders dan woningen) en het eigen vermogen in de ondernemingen van zelfstandigen. Deze posten zijn kwantitatief minder belangrijk dan het eigenwoningbezit en het aandelenvermogen. In het geval van de bezittingen in grond en ander onroerend goed geldt in principe hetzelfde als

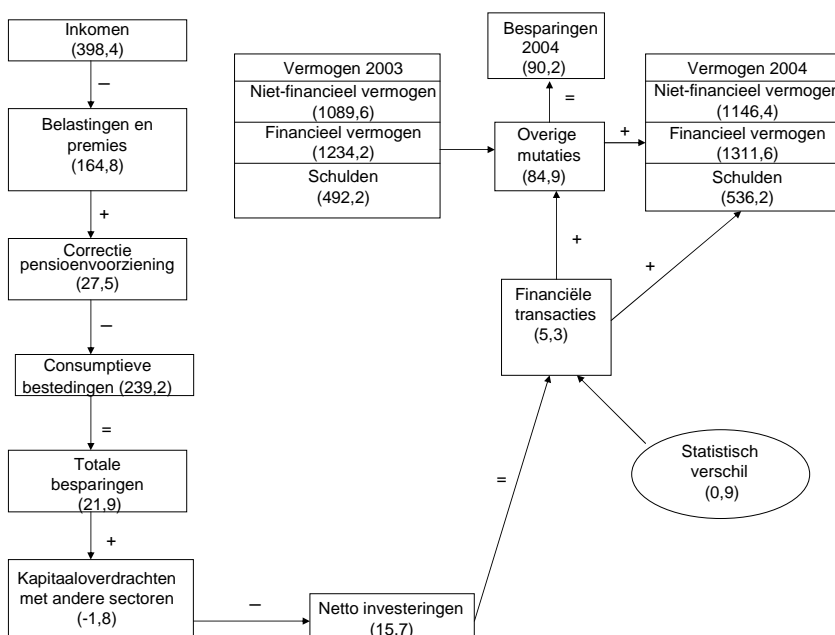
voor de aankoop van woningen, die worden gezien als investeringen. Het is lastig te bepalen of er bij deze posten sprake is van vermogenswinsten of verliezen, omdat bijvoorbeeld aandelen in besloten vennootschappen niet op een markt worden verhandeld. In principe wordt de groei van het eigen vermogen gefinancierd uit de winsten (=gemengd inkomen) en een toename zou dus zichtbaar moeten zijn in de besparingen. De toename van de overige bezittingen van gezinnen valt in figuur 3.2 onder de overige mutaties.

De balans zou in principe nog kunnen worden uitgebreid met het bezit van duurzame goederen. In de vorige paragraaf werden de voor- en tegenargumenten voor deze werkwijze al gegeven. Om datatechnische redenen is dit punt niet kwantitatief uitgewerkt.

3.3 Verbanden tussen de methoden

Tussen de besparingen zoals die zijn gedefinieerd in paragraaf 3.1 en de vermogensaanwas van gezinnen zit een verband dat schematisch is weergegeven in figuur 3.3. De totale besparingen worden aangevuld met de door huishoudens van andere sectoren (niet-financiële vennootschappen, financiële vennootschappen, overheid en het buitenland) ontvangen kapitaaloverdrachten en verminderd met de door gezinnen aan andere sectoren betaalde kapitaaloverdrachten. Kapitaaloverdrachten bestaan vooral uit erfenissen en schenkingen, maar ook betaalde successierechten aan de overheid worden gezien als een kapitaaloverdracht. Vanwege de successierechten is het saldo van de kapitaaloverdrachten voor gezinnen in het algemeen negatief.

Figuur 3.3 Relatie tussen twee besparingsconcepten (mld euro), 2004

Huishoudens investeren in vaste activa. Hieronder vallen bijvoorbeeld de aankoop van nieuwe woningen, maar ook de investeringen van zelfstandigen. Een gedeelte van de investeringen wordt gefinancierd door de afschrijvingen op investeringsgoederen. Er wordt uitgegaan van een netto investeringsbegrip, dat wil zeggen investeringen minus afschrijvingen. De totale besparingen plus het saldo van de kapitaaloverdrachten minus de netto investeringen is gelijk aan het saldo van de financiële transacties over de verschillende financiële activa en passiva van gezinnen. Hierbij worden veranderingen in de financiële bezittingen (bijvoorbeeld aandelen) positief en veranderingen in de schulden negatief geboekt. Omdat de cijfers van de posten zijn gebaseerd op steekproeven en er verschillende statistische bronnen worden gebruikt die niet volledig consistent zijn, klopt de optelsom niet helemaal. In principe zou dit statistische verschil in een inpassingsproces kunnen worden weggewerkt, maar in de Nationale rekeningen van het CBS is ervoor gekozen deze post expliciet weer te geven.

In tabel 3.1 is de aansluiting tussen de twee besparingsbegrippen meer gedetailleerd uitgewerkt aan de hand van de financiële balansen en het rekeningenstelsel van de Nationale rekeningen 2004. De figuur en de tabel staan in spiegelbeeld, maar vertellen hetzelfde verhaal. In de tabel wordt vanuit de financiële balans toegewerkt naar de besparingen, terwijl in de figuur vanuit de besparingen wordt toegewerkt naar de financiële balans.

Tabel 3.1 Financiële balans en besparingen gezinnen, 2004

Vorderingen	Beginbalans	Financiële transacties	Overige mutaties	Eindbalans
	mld euro			
Chartaal geld	15,9	2,3		18,2
Girale deposito's	51,3	- 0,3		51,0
Spaartegoeden (in euro's)	183,2	14,5		197,7
Overige deposito's	24,4	- 1,3	- 0,9	22,2
Obligaties	45,4	- 0,5	- 0,2	44,7
Kortlopende leningen	1,2	0,6		1,8
Langlopende leningen	1,8			1,8
Aandelen en overige deelnemingen	212,9	- 5,1	8,7	216,6
Pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen	679,1	33,8	23,8	736,7
Overige verzekeringstechnische voorzieningen	19,0	1,8	0,1	20,9
Totaal vorderingen	1234,2	45,8	31,6	1311,5
Schulden				
Kortlopende leningen	19,0	3,3		22,3
Langlopende leningen	473,2	40,7	- 0,0	513,9
Handelskredieten en transitorische posten ^a	- 17,7	- 3,6	- 0,1	- 21,3
Totaal schulden	474,5	40,5	- 0,1	514,9
Financieel vermogen	759,7	5,3	31,6	796,6
Investerings (+)		32,7		
Afschrijvingen (-)		17,0		
Ontvangen kapitaaloverdrachten (-)		6,1		
Betaalde kapitaaloverdrachten (+)		7,9		
Statistisch verschil (-)		0,9		
Totale besparingen		21,9		

^a Deze post vloeit voort uit het feit dat in het rekeningstelsel de transacties doorgaans op een ander moment worden geregistreerd dan dat ze financieel worden afgewikkeld (zie ook bijlage A.1). Deze post is niet opgenomen in figuur 3.2, waardoor de schulden in de tabel afwijken van die in de figuur. Deze post is puur boekhoudkundig en wordt daarom niet meegeteld in de balanslans van gezinnen zoals berekend door het CPB.

Duidelijk is de link tussen de totale besparingen en het netto resultaat van de financiële transacties in de financiële balans van gezinnen. Over de gehele periode 2001-2004 wordt dit resultaat vooral bepaald door de toename van de spaartegoeden en pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen aan de activakant en de groei van de langlopende leningen (voornamelijk hypotheekschulden) aan de passivakant. Ook opvallend is dat de overige mutaties meer bijdragen aan de toename van het vermogen dan de financiële transacties. In de jaren 2001 en 2002 hadden de overige mutaties als gevolg van de sterke daling van de aandelenkoersen een zeer negatieve invloed. Door besparingen te definiëren als het verschil in

vermogen aan het begin en het eind van een jaar wordt een sterk fluctuerende component meegenomen.

De totale besparingen zoals die in de Nationale rekeningen worden gedefinieerd, geven de verandering weer in het financiële vermogen van gezinnen die voortvloeit uit het verschil tussen de door gezinnen met arbeid en kapitaal verdiende inkomen en de door gezinnen aangeschafte consumptiegoederen. Het is een uitgesproken stroomgrootte die expliciet is gerelateerd aan de productie (de aanwending van productiefactoren) van de nationale economie. Zaken die niet te relateren zijn aan het productieproces worden niet meegenomen in de besparingen. Dit zijn in de eerste plaats de vermogenswinsten op de financiële activa, hoewel deze wel zichtbaar zijn in de financiële balans. Vermogenswinsten op niet-financiële activa blijven in principe uit het zicht. De aankoop van bijvoorbeeld een woning wordt zichtbaar in een positieve investering en een negatieve mutatie op de financiële balans. In die zin kan het misleidend zijn alleen naar het saldo van de financiële transacties op de financiële balans te kijken. Het is immers niet op voorhand duidelijk of een daling van het financiële vermogen is aangewend voor bijvoorbeeld de aankoop van een woning of voor consumptie. Op deze wijze bezien is het verschil tussen de totale besparingen en het saldo van de financiële transacties een indicatie voor de mate waarin het financieel vermogen door consumenten is aangewend voor consumptie of voor investeringen.

4 De individuele spaarquote: gevoeligheid en interpretatie

In de teksten over de consumptie van het Centraal Economisch Plan wordt meestal de ontwikkeling van de individuele spaarquote beschreven. Dit zijn de individuele besparingen als percentage van het beschikbaar inkomen plus de correctie pensioenvoorziening. De vraag is hoe deze individuele spaarquote zich verhoudt tot de andere mogelijke definities en wat dit zegt over de interpretatie van deze quote. In dit hoofdstuk wordt hier dieper op ingegaan.

De individuele spaarquote wordt als uitgangspunt genomen omdat dit de quote is die het meest aansluit bij de consumptievergelijking van het macro-economische model dat door het CPB voor de korte-termijnramingen wordt gebruikt. Aangezien de individuele besparingen gelijk zijn aan het beschikbaar inkomen minus de particuliere consumptie, kan deze vergelijking ook worden gezien als een vergelijking voor de individuele besparingen. Voor een macromodel is het logisch dat in de gedragsvergelijking alleen de consumptieve bestedingen (besparingen) worden gemodelleerd die huishoudens vrij kunnen kiezen. In feite geeft deze individuele spaarquote het verschil weer tussen de spaarquote van het inkomen en de invloed van vermogenseffecten. Een negatieve individuele spaarquote betekent niets anders dan dat een deel van de consumptie uit het gezinsvermogen wordt gefinancierd.

In de individuele spaarquote is er wel een verschil tussen de behandeling van levensverzekeringsvoorzieningen en collectieve pensioenvoorzieningen. In de totale spaarquote wordt de correctie pensioenvoorzieningen bij de individuele besparingen opgeteld, waardoor levensverzekeringen en pensioenvoorzieningen weer gelijk worden behandeld. Het verschil kan ook worden opgeheven door van de individuele besparingen de toename van het levensverzekeringsvoorzieningenvermogen van gezinnen af te trekken. Daarmee wordt de opbouw van al deze voorzieningen behandeld als een verplichte besparing. Deze alternatieve spaarquote (A1) zou de liquide spaarquote kunnen worden genoemd en geeft dat gedeelte van het verdiende inkomen weer dat wordt omgezet in financiële activa die onmiddellijk zonder extra kosten kunnen worden aangewend voor consumptie.

Tabel 4.1 Spaarquotes berekend als het beschikbaar inkomen minus consumptie (mld euro), 2001-2004		2001	2002	2003	2004
Beschikbaar inkomen	A	230,1	235,5	234,0	233,6
Correctie pensioenvoorziening	B +	18,3	19,7	24,5	27,5
Consumptieve bestedingen	C -	224,2	233,0	236,5	239,2
Individuele besparingen	D=C-A	5,8	2,4	- 2,6	- 5,6
Individuele spaarquote	D)/(A+B) %	2,4	0,9	- 1,0	- 2,1
Totale besparingen	E=D+B	24,1	22,1	21,9	21,9
Totale spaarquote	E/(A+B) %	9,7	8,7	8,5	8,4
Toename levensverzekeringsvoorzieningen	H	10,4	9,4	6,5	6,4
Liquide besparingen	D-H	- 4,6	- 7,0	- 9,1	- 8,5
Individuele spaarquote na correctie levensverzekeringsvoorzieningen (A1)	(D-H)/(A+B) %	- 1,9	- 2,7	- 3,5	- 4,5

De opbouw en het verloop van de drie quotes staan in tabel 4.1. Volgens alle drie de definities zijn de besparingen in de periode 2001-2004 gedaald, hoewel de afname het sterkst is bij de individuele besparingen. Dit hangt onder andere samen met een sterke verhoging van de pensioenpremies de afgelopen jaren. Er is dus sprake geweest van een verplichte verschuiving van individuele naar collectieve besparingen. Verder valt op dat de spaarquote nog negatiever wordt als de levensverzekeringen behandeld worden als collectieve pensioenen. Wel is deze alternatieve quote minder sterk gedaald dan de individuele spaarquote. Dit heeft onder andere te maken met een toename van de levensverzekeringssuitkeringen in 2003. Dit leidt tot een minder sterke groei van de opgebouwde levensverzekeringsvoorzieningen, wat zich vertaalt in lagere individuele besparingen. Bij de totale besparingen wordt deze daling gecompenseerd door de gelijktijdige groei van de collectieve voorzieningen. Dit is een nadeel van de individuele spaarquote. Omdat de besparingen beperkt zijn gedefinieerd, zijn deze gevoeliger voor veranderde voorkeuren van de consument of institutionele wijzigingen.

Het beleid van de overheid kan van invloed zijn op de spaarquote. Zo maken gezinnen ook gebruik van diensten die door de overheid worden gefinancierd. Voorbeelden hiervan zijn zorg- en onderwijsvoorzieningen. Deze uitgaven worden tot de zogenaamde individuele overheidsconsumptie gerekend en niet tot de consumptie van gezinnen. Als de overheid ervoor kiest de belasting te verlagen en consumenten deze diensten zelf te laten betalen, stijgt zowel het beschikbaar inkomen als de consumptie. De besparingen blijven gelijk, maar door het noemereffect daalt de spaarquote. Het maakt voor de spaarquote ook uit of de overheid indirecte dan wel directe belastingen heft. Directe belastingen worden afgetrokken van het inkomen, terwijl indirecte belastingen leiden tot een hogere waarde van de consumptieve bestedingen. Hoewel het voor de hoogte van de besparingen niet uitmaakt, leidt een groter aandeel van de indirecte belastingen vanwege het hogere beschikbaar inkomen tot een lagere spaarquote.

Toevallig zijn in het Nederlandse geval de individualiseerbare overheidsconsumptie en de indirecte belastingen ongeveer even groot, waardoor de afwijkingen tussen de voor indirecte belastingen en individuele overheidsconsumptie gecorrigeerde spaarquote en de individuele spaarquote gering zijn. Dit hoeft natuurlijk niet het geval te zijn in andere landen en andere tijden. De voor overheidsbeleid gecorrigeerde spaarquote is een meer analytische constructie, die in geen enkel land standaard wordt gebruikt. Bij internationaal vergelijkende analyses en bij lange-termijnanalyses kan het toch nuttig zijn naar deze quote te kijken, omdat deze minder dan de totale spaarquote wordt beïnvloed door bijvoorbeeld wijzigingen in het belastingstelsel en beleidsbeslissingen van de overheid.

De ontwikkeling van de individuele spaarquote zegt niet alles over de ontwikkeling van het financiële en niet-financiële vermogen van gezinnen en dus over de mogelijkheden van gezinnen hun toekomstige consumptie te financieren. Weliswaar kan het vermogen van gezinnen door besparingen toenemen, maar vermogenswinsten kunnen eveneens een rol spelen. Om meer inzicht te krijgen in de financiële situatie kunnen spaarquotes die zijn gebaseerd op vermogensgroei worden bestudeerd. Tabel 4.2 laat een aantal van deze quotes zien.

Als besparingen worden gedefinieerd als vermogenstoename is het de vraag welke posten worden meegenomen en welke transacties in beschouwing worden genomen. Het meest beperkt is om alleen te kijken naar het saldo van de financiële transacties op de financiële balans van gezinnen (A2). Dit beeld is sterk gerelateerd aan de ontwikkeling van de totale besparingen van gezinnen. In de Nationale rekeningen staan ook de overige mutaties¹³ van de financiële activa.

¹³ Voor het gemak worden de overige mutaties in de tekst even gelijk gesteld met de vermogenswinsten. In de praktijk bevat deze post ook de statistische verstoringen. Dit laatste speelt een belangrijke rol bij de balans van gezinnen, omdat de statistische informatie over bijvoorbeeld aandelenbezit onvolledig is en de posten derhalve vaak geraamd worden via een restpostbenadering. Dit betekent dat ook de statistische ruis van andere sectoren gevolgen heeft voor de balans van gezinnen.

Een alternatief is de besparingen te definiëren als de toename van het financieel vermogen (A3). Naast financiële activa bezitten gezinnen ook niet-financiële activa. Het eigenwoningbezit is hiervan verreweg de belangrijkste component. De afgelopen jaren zijn de huizenprijzen sterk gestegen, wat flinke vermogenswinsten heeft opgeleverd. Een alternatief is deze winsten ook te zien als besparingen (A4).

Tabel 4.2 Spaarquotes op basis van vermogens^a van gezinnen (mld euro), 2001-2004

		2001	2002	2003	2004
Beschikbaar inkomen inclusief correctie pensioenvoorziening	A	248,3	255,1	258,4	261,1
Saldo financiële transacties	B	6,3	7,6	8,4	5,3
Spaarquote (A2)	B/A %	2,5	3,0	3,2	2,0
Vermogenswinsten financiële activa	C	- 87,9	- 104,7	27,1	31,6
Verandering financiële balans	B+C	- 81,6	- 97,1	36,5	36,9
Spaarquote financiële balans (A3)	(B+C)/A %	- 32,8	- 38,1	13,7	14,1
Toename huizenvermogen	D	101,1	69,5	35,8	54,5
Besparingen inclusief huizenvermogen	D+C+B	19,5	- 27,7	71,3	91,4
Spaarquote financieel en huizenvermogen (A4)	(D+C+B)/A %	7,6	- 10,9	27,6	35,0
Toename netto vermogen	E	31,3	- 23,5	74,1	90,2
Spaarquote vermogen (A5)	E/A %	12,6	- 9,2	28,7	34,5
Toename netto vermogen exclusief pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen	F	33,1	- 13,9	21,9	30,6
Spaarquote netto vermogen (A6)	F/A %	13,3	- 5,4	8,5	11,7

^a De besparingen zijn inclusief pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen uitgezonderd de quote A6.

Het ligt voor de hand de besparingen te definiëren als de toename van het totale vermogen (financieel vermogen, eigenwoningbezit en overig niet-financieel vermogen) van gezinnen. Hierbij is het van belang of het opgebouwde vermogen aan levensverzekerings- en pensioenvoorzieningen wel (A5) of niet (A6) moet worden meegenomen.¹⁴ Aan de ene kant kan de consument niet vrij beschikken over dit vermogen en kan het bij de bank niet worden gebruikt als onderpand voor een hypotheek. Aan de andere kant kan dit vermogen in de toekomst wel worden aangewend voor consumptie. Pensioenen en huizen samen vormen meer dan 90% van het netto vermogen van gezinnen. Dit houdt in dat als besparingen gedefinieerd worden als de totale vermogensontwikkeling in een jaar, de ontwikkeling ervan voor het overgrote deel bepaald wordt door de niet-liquide component. In studies met een duidelijke lange-termijncomponent zoals pensioenstudies is een dergelijk besparingsbegrip relevant. Het is

¹⁴ De quotes A5 en A6 zijn inclusief het overig niet-financieel vermogen van gezinnen (onroerend goed anders dan woningen, eigen vermogen onderneming en aandelen aanmerkelijk belang). De toename is gebaseerd op de tabellen voor de vermogens van gezinnen zoals die door het CPB worden berekend. De aandelen aanmerkelijk belang behoren in die tabellen tot het overig vermogen, terwijl deze in de Nationale rekeningen worden gerekend tot de aandelen. Daarom tellen de cijfers in tabel 4.2 van de verschillende deelposten niet op tot het totaal.

echter de vraag in hoeverre dit begrip van belang is voor korte-termijnanalyses of dat er dan toch beter alleen naar de financiële balans (eventueel exclusief pensioenen) kan worden gekeken.

De afgelopen twee jaar waren de vermogenswinsten veel groter dan de (individuele) besparingen. De fluctuaties van de besparingen volgens deze definitie zijn in de periode 2001-2004 sterker. In het algemeen is dit het geval. Dit maakt de interpretatie van deze quotes bijzonder lastig. Bovendien is het de vraag in welke mate deze winsten kunnen worden verzilverd. Op korte termijn zal dit voor eigenwoningbezit bijvoorbeeld niet snel het geval zijn. Op de lange termijn heeft een toename van eigenwoningbezit natuurlijk wel invloed, maar dan is het de vraag in hoeverre deze fluctuaties iets zeggen over de lange-termijntrend. Immers, vermogenswinsten kunnen ook weer snel verdampen. Hierop voortbordurend zou gesteld kunnen worden dat vermogenswinsten alleen dan in een besparingsbegrip moeten worden opgenomen, als er sprake is van een structurele opwaartse of neerwaartse trend van de prijzen. Het bepalen van een structurele trend is echter een zeer lastige technische exercitie. In de praktijk zal de interpretatie van dergelijke besparingscijfers daarom de nodige moeilijkheden opleveren.

5 Financiële situatie gezinnen 2001-2004

Nu de besparingen op verschillende wijzen zijn bekeken en een aantal alternatieven zijn gepresenteerd, kan de ontwikkeling van de financiële situatie van gezinnen in de periode 2001-2004 beter worden bestudeerd. De berichten over de besparingen in het afgelopen jaar waren wisselend en er leek sprake van een paradox. Volgens de gereviseerde Nationale rekeningen hebben gezinnen ontspaard, terwijl uit onderzoek van De Nederlandse Bank juist blijkt dat de financiële vermogens van gezinnen de laatste jaren zijn toegenomen.¹⁵

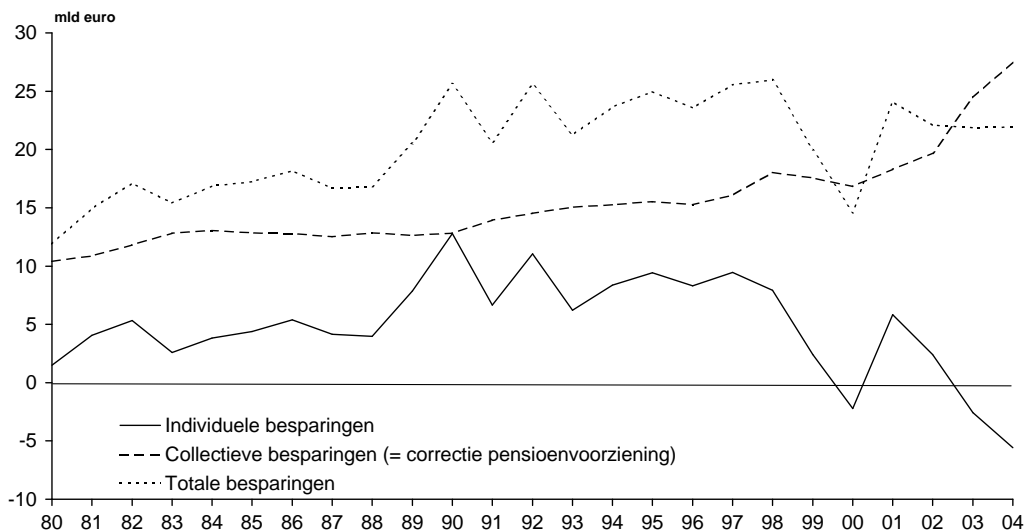
Tabel 5.1 laat de opbouw van de besparingen zien en de ontwikkeling van het vermogen van gezinnen in de periode 2001-2004. Het beeld van de individuele besparingen is vrij dramatisch. De individuele besparingen van gezinnen zijn sterk afgenomen en zijn in 2003 en 2004 negatief, wat inhoudt dat de consumptieve bestedingen groter zijn dan het beschikbaar inkomen. Dit heeft mede te maken met de ongunstige koopkracht- en werkgelegenheidsontwikkeling in die jaren, waardoor de ontwikkeling van het beschikbaar gezinsinkomen ongunstig was. Zo beschouwd heeft de Nederlandse consument ontspaard. Een dergelijke situatie is voor Nederland uitzonderlijk. In de afgelopen 20 jaar waren de individuele besparingen eerder alleen in het jaar 2000 negatief. In dat jaar waren de vermogenswinsten echter aanzienlijk (zie figuur 5.1).

¹⁵ De Nederlandse Bank, 2005, Vertrouwen, geluk en de financiële situatie van huishoudens, *Kwartaalbericht*, september, pag. 59-69.

Wordt echter gekeken naar de totale besparingen, dan ziet het beeld er heel anders uit. Een tweede belangrijke oorzaak van de negatieve individuele besparingen is namelijk de sterke toename van de pensioenpremies. Door de daling van de beurskoersen werden de financiële balansen van pensioenfondsen uitgehold en waren deze gedwongen hun balansen aan te vullen met hogere premies.

De hogere premies komen weliswaar ten laste van het inkomen, maar zullen in de toekomst worden gebruikt voor pensioenuitkeringen en ten goede komen van gezinnen. Bij de totale besparingen wordt hiervoor gecorrigeerd. Volgens deze definitie zijn de besparingen positief al ligt het niveau de laatste drie jaar wel 2 miljard lager dan in 2001. Van een daling van de totale besparingen in de afgelopen twee jaar is geen sprake. Het verschil tussen de ontwikkeling van de individuele besparingen en de totale besparingen reflecteert een (verplichte) verschuiving naar een groter aandeel van collectieve besparingen.

Figuur 5.1 Individuele, collectieve en totale besparingen, 1980-2004^a

^a De cijfers van 1980-2000 zijn nog niet aangepast aan de revisie van de Nationale rekeningen

Tabel 5.1 Vermogens en besparingen van gezinnen, 2001 – 2004

	2001	2002	2003	2004
	mld euro			
Inkomen	373,6	387,1	393,1	398,4
Belastingen en premies	– 143,5	151,6	159,1	164,8
w.v. pensioenpremies	38,6	41,9	45,9	50,0
Consumptieve bestedingen	– 224,2	233,0	236,5	239,2
Individuele besparingen	= 5,8	2,4	– 2,6	– 5,6
Correctie pensioenvoorziening	+ 18,3	19,7	24,5	27,5
Totale besparingen	= 24,1	22,1	21,9	21,9
Saldo kapitaaloverdrachten	+ – 1,0	– 1,6	– 1,6	– 1,8
Netto investeringen	– 16,2	15,0	13,3	15,7
Saldo financiële transacties	= 6,3	7,6	8,4	5,3
Balans gezinnen ^a	2001	2002	2003	2004
Liquide financieel bezit	476	434	467	485
w.v. aandelen (beursgenoteerd)	201	129	143	147
spaargeld	149	164	183	198
overig	125	140	140	140
Eigenwoningbezit	892	961	997	1052
Pensioenen- en levensverzekeringsvoorzieningen	656	646	698	758
Andere bezittingen	160	159	162	164
Balanstotaal	2183	2200	2324	2458
Schulden	402	443	492	536
w.v. hypotheekschulden	318	350	382	420
Netto vermogen	1781	1758	1832	1922
Netto vermogen (exclusief pensioenen)	1126	1112	1134	1164
Toename vermogen		– 24	74	90
Toename vermogen (excl. pensioenen)		– 14	22	30

^a De balans is volgens de indeling van het CPB wat inhoudt dat de aandelen aanmerkelijk belang behoren tot het overig vermogen en niet tot het aandelenvermogen. De waarde van de financiële activa verschilt daarom van die in figuur 3.2.

Als de besparingen in een kalenderjaar worden gedefinieerd als het verschil in vermogen aan het begin en het einde van een jaar ziet de situatie er nog weer anders uit. Het saldo van de financiële transacties, ofwel de actieve besparingen, is positief. Vermogensgroei wordt echter niet alleen bepaald door de financiële transacties, maar ook door vermogenswinsten- of verliezen. In het jaar 2002 waren deze vermogenswinsten door de sterk gedaalde beurskoersen negatief. Echter, in de twee jaar erna hebben de beurzen zich enigszins hersteld, terwijl de huizenprijzen zijn blijven stijgen. In nominale termen zijn derhalve die vermogensverliezen meer dan goedge maakt.

Het liquide financiële bezit ligt in 2004 weliswaar hoger dan in 2001, maar de toename is vergeleken met die van bijvoorbeeld het huizenvermogen bescheiden. Binnen de liquide financiële middelen heeft bovendien een verschuiving van de portefeuille plaatsgevonden. Spaargeld is belangrijker geworden ten koste van de aandelen. Een belangrijke oorzaak van de sterke toename van de spaargelden is dat consumenten risicovolle aandelen hebben verkocht en in een veiligere vorm hebben omgezet zoals spaargelden. Daarnaast zou de opkomst van internetbankieren een rol kunnen spelen.¹⁶ Als alleen gekeken wordt naar de ontwikkeling van de spaargelden, dan lijkt het alsof gezinnen geld in kas houden, maar dit maskeert dat de sterke groei het gevolg kan zijn van de verkoop (en dus de afname) van andere financiële activa.¹⁷ Dit voorbeeld van de ontwikkeling van de spaargelden laat nog eens zien hoe misleidend het kan de financiële positie van gezinnen te beoordelen aan de hand van één enkele indicator.

De opgebouwde pensioenen- en levensverzekeringsvoorzieningen zijn na het eigenwoningbezit de grootste activapost van gezinnen. Omdat deze vermogens niet opeisbaar zijn voor de consument worden deze bij de bepaling van de vermogenspositie vaak buiten beschouwing gelaten. Voor het beeld van de besparingen maakt het niet zo heel erg veel uit. Omdat pensioenfondsen vaak in aandelen hebben belegd, zijn de fluctuaties van de besparingen wat sterker als ook de pensioenfondsen worden meegenomen. Merk op dat een daling van de aandelenkoersen gezinnen op meerdere manieren kan raken. Ten eerste kunnen de aandelen die ze zelf bezitten minder waard worden, maar ook het opgebouwde pensioenvermogen wordt minder waard of levert minder rendement op. Het lagere pensioenvermogen kan weer leiden tot hogere premies om verliezen aan te vullen.

Concluderend kan gesteld worden dat de negatieve individuele besparingen in 2003 en 2004 niet betekenen dat de financiële situatie van gezinnen drastisch is verslechterd. Een groot deel van de daling betreft een (verplichte) verschuiving naar een groter aandeel van de collectieve besparingen. Wordt het vermogen in beschouwing genomen dan is de situatie nog gunstiger. In 2004 waren de individuele besparingen –5,6 miljard, wat betekent dat de consumptieve bestedingen 5,6 miljard hoger lagen dan het beschikbaar inkomen. Dit is iets meer dan 1% van het liquide financiële bezit van gezinnen en ongeveer 0,3% als naar het totale netto vermogen wordt gekeken. Zelfs als er geen vermogenswinsten zijn, kunnen de hogere consumptieve bestedingen geruime tijd gemakkelijk gefinancierd worden uit het vermogen van gezinnen, zonder dat de balansen sterk verslechteren.

¹⁶ CBS, 2005, Internetsparen neemt grote vlucht, Persbericht, 27 april.

¹⁷ CPB, 2005, Macro Economische Verkenning 2006, Sdu Uitgevers, Den Haag, pag. 74-75.

Deze relativering van de negatieve individuele besparingen betekent ook weer niet dat er helemaal niets aan de hand is. Allereerst kunnen de vermogenswinsten, die zo'n belangrijke rol spelen bij het positieve beeld, even snel weer verdampen zoals de sterke dalingen van de beurskoersen in 2002 hebben laten zien. Ten tweede is het de vraag in hoeverre deze vermogenswinsten te verzilveren zijn voor de consument. Bij het eigenwoningbezit en bij opgebouwd pensioenvermogen is dit maar in (zeer) beperkte mate het geval. De buffer van gezinnen om financiële tegenvallers op korte termijn op te vangen is veel geringer dan op grond van de vermogensbalansen zou worden verwacht. Ten slotte is de vermogensbalans een macrostatistiek, die de verschillen tussen gezinnen maskeert. Gezinnen met vermogen zullen de afgelopen jaren weinig moeite hebben gehad om hun consumptie op peil te houden. Daarentegen zullen huishoudens die alleen een loon- of uitkeringsinkomen hadden daar meer moeite mee hebben gehad. Dit verklaart waarschijnlijk een deel van de toename van de roodstand en de schuldproblemen van gezinnen. In januari 2001 stonden 2,5 miljoen huishoudens voor circa 5,5 miljard euro in het rood. In december 2004 was dat aantal gestegen tot bijna 3 miljoen met een schuld van bijna 7 miljard euro. Het geeft aan dat in 2004 relatief meer huishoudens moeite hebben de lopende uitgaven te financieren met het verdiende inkomen dan 2001.

Deze exercitie laat zien dat uit de ontwikkeling van één besparingsbegrip moeilijk kan worden afgeleid of de financiële situatie van huishoudens is verbeterd of niet. Voor het complete overzicht is het beter om meerdere indicatoren te bestuderen en in ieder geval te kijken naar zowel de stromen (Nationale rekeningen) als de vermogensontwikkeling van gezinnen. In dat geval blijken de tegenstrijdige berichten goed te verklaren. Er zijn verschillen omdat het fenomeen steeds vanuit een iets andere hoek wordt benaderd.

6 Conclusies en aanbevelingen

Als één ding duidelijk is, dan is het dat er niet zoiets is als 'de' besparingen. Een deel van de verwarring ontstaat, omdat het begrip besparingen wordt gebruikt voor cijfers die conceptueel verschillen. Voor de verschillende definities van de besparingen kan worden geconcludeerd:

- Er zijn veel manieren om de besparingen te definiëren en er bestaat geen consensus onder economen welk besparingsbegrip het beste aansluit bij de economische realiteit. Een veel voorkomende manier om besparingen te definiëren is als het beschikbaar inkomen minus de consumptieve bestedingen. Dit is de systematiek die gevolgd wordt bij de Nationale rekeningen. Een andere gebruikelijke manier om besparingen te berekenen is als het verschil in vermogen van gezinnen aan het begin en het einde van een jaar. Binnen deze twee methoden zijn nog

tallose keuzes mogelijk, bijvoorbeeld voor de manier waarop duurzame goederen worden behandeld.

- Besparingen die zijn gebaseerd op de standaardsystematiek van de Nationale rekeningen bevatten een beperkt gedeelte van de gebeurtenissen die tot de besparingen zouden kunnen worden gerekend. Omdat de consistentie van de Nationale rekeningen moet worden gewaarborgd, worden bij het gezinsinkomen alleen die elementen meegenomen die het gevolg zijn van het aanwenden van productiefactoren en blijven vermogenswinsten buiten beschouwing. In de Nationale rekeningen staan ook financiële balansen van gezinnen. In principe zouden de Nationale rekeningen kunnen worden uitgebreid door balansen op te nemen voor niet-financiële activa. Dit is echter statistisch complex en bewerkelijk, zodat een dergelijke balans op dit moment niet is opgenomen in de Nationale rekeningen.
- Van grote invloed op de hoogte van de besparingen is in welke mate en hoe de pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen worden meegenomen. De individuele besparingen laten de toename van de collectieve pensioenvoorzieningen buiten beschouwing en zijn daarom veel lager dan de totale besparingen die deze pensioenvoorzieningen wel meenemen.
- Individueel afgesloten levensverzekerings- en pensioenvoorzieningen worden anders behandeld in de individuele spaarquote dan collectief afgesloten pensioenvoorzieningen. De premies van de collectieve pensioenvoorzieningen komen ten laste van het beschikbaar inkomen en leiden tot lagere individuele besparingen. De premies van levensverzekeringen worden beschouwd als een vrijwillige besparing en komen niet ten laste van het beschikbaar inkomen, maar vormen een onderdeel van de individuele besparingen. Onder andere houdt dit in dat het rendement op levensverzekeringsvoorzieningen wel leidt tot een hoger beschikbaar inkomen, maar het rendement op collectieve pensioenvoorzieningen niet. Bij de totale besparingen wordt de correctie pensioenvoorzieningen, de pensioenpremies minus de pensioenuitkeringen, opgeteld bij de individuele besparingen. Hiermee wordt het verschil tussen levensverzekeringsvoorzieningen en pensioenvoorzieningen weer recht getrokken.
- De meest enge definitie van de besparingen zijn de individuele besparingen. Dit maakt het cijfer gevoeliger voor allerlei institutionele, statistische en boekhoudkundige veranderingen.
- Vooral de cijfers van de spaarquotes kunnen beïnvloed worden door het belastingregime en de dienstverlening door de overheid door effecten op het beschikbaar inkomen.
- Besparingen die zijn gebaseerd op de vermogensgroei van gezinnen geven weliswaar een breder beeld van de besparingen, maar kunnen sterk fluctueren over de jaren. Dit maakt het lastig te bepalen in hoeverre een verandering van de cijfers een verbetering of verslechtering betekent van de financiële situatie van gezinnen. Immers, forse vermogenswinsten kunnen in het daaropvolgende jaar worden gevolgd door even grote vermogensverliezen.
- De balansen van gezinnen worden voor een groot deel bepaald door weinig liquide bezittingen als het eigenwoningbezit en de pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen. Ook bij

besparingen die worden gedefinieerd als het verschil in vermogen is het cruciaal hoe met de pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen wordt omgegaan.

Bijlage A Verdere detaillering van de begrippen

Sommige begrippen uit de Nationale rekeningen kunnen nog verder worden verfijnd of exacter worden gedefinieerd. Omwille van de overzichtelijkheid en de structuur van de tekst is dit niet gedaan in de hoofdstekst. In deze bijlage worden meer details gegeven. Bijlage A.1 bestaat uit enkele relevante definities, die rechtstreeks zijn overgenomen uit de toelichtingen van de Nationale rekeningen 2004. Meer informatie is te vinden in deze publicatie. Bijlage A.2 zijn de reeksen zoals die te vinden zijn in tabellen D.0.7 en D.0.8 van de Nationale rekeningen.

A.1 Enkele relevante definities uit de nationale rekeningen

Handelskredieten en transitorische posten

De transacties in het rekeningstelsel worden merendeels geregistreerd op een moment dat niet samenvalt met het moment waarop ze financieel worden afgewikkeld. Uit dit tijdsverschil vloeien vorderingen en schulden voort, die onder deze transactie worden verantwoord. Zo worden verkopen geregistreerd op het moment van levering. Op dat moment ontstaat een vordering van de leverancier op de afnemer (leverancierskrediet), die pas teniet wordt gedaan op het moment dat de afnemer tot betaling overgaat. Andere componenten van deze transactie zijn: vooruitbetalingen op leveringen (afnemerskrediet) en te betalen c.q. te ontvangen lonen, rente en premies e.d. Omdat de statistische informatie ervoor ontbreekt, is deze transactie bij geen van de sectoren onderscheiden in vorderingen enerzijds en schulden anderzijds. Bij alle sectoren is daarom alleen het saldo van deze transactie opgenomen aan de vorderingskant van de financiële rekening.

Levensverzekeringsvoorzieningen

Levensverzekeringsvoorzieningen zijn vorderingen van ingezetenen of niet-ingezetenen huishoudens op ingezetenen of niet-ingezetenen pensioenfondsen en levensverzekering-maatschappijen, die betrekking hebben op de levensverzekering. De veranderingen van levensverzekeringsvoorzieningen zijn als volgt opgebouwd:

	werkelijke levensverzekeringspremies (bruto)
minus	vergoeding van levensverzekeringsdiensten (=consumptie)
plus	aanvulling uit beleggingsinkomen
=	levensverzekeringspremies
minus	levensverzekeringuitkering
=	veranderingen in levensverzekeringsvoorzieningen

Pensioenpremies

Pensioenpremies worden betaald op grond van collectieve contracten bij pensioenfondsen en levensverzekeringsmaatschappijen. De pensioenpremies worden als volgt berekend.

$$\begin{aligned} & \text{werkelijke pensioenpremies (bruto)} \\ \text{minus} & \text{ vergoeding van verzekeringsdiensten (=consumptie)} \\ \text{plus} & \text{ aanvulling uit beleggingsinkomen} \\ = & \text{ pensioenpremies} \end{aligned}$$

De aanvulling uit beleggingsinkomen is het inkomen uit vermogen toegerekend aan polishouders voor zover dit betrekking heeft op pensioen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen zijn particuliere sociale uitkeringen die betrekking hebben op ouderdomsverzekering, overlijdensverzekering of invaliditeitsverzekering door werkgevers ten behoeve van hun werknemers afgesloten bij pensioenfondsen of levensverzekeringsmaatschappijen.

Pensioenvoorzieningen

Pensioenvoorzieningen zijn vorderingen van ingezetenen of niet-ingezetenen huishoudens op ingezetenen pensioenfondsen en levensverzekeringsmaatschappijen, die betrekking hebben op pensioenverzekering van werknemers of zelfstandigen.

De veranderingen van pensioenvoorzieningen zijn als volgt opgebouwd:

$$\begin{aligned} & \text{werkelijke pensioenpremies (bruto)} \\ \text{minus} & \text{ vergoeding van verzekeringsdiensten (=consumptie)} \\ \text{plus} & \text{ aanvulling uit beleggingsinkomen} \\ = & \text{ pensioenpremies} \\ \text{minus} & \text{ pensioenuitkering} \\ \text{plus} & \text{ toegerekende kapitaaloverdrachten} \\ = & \text{ veranderingen in pensioenvoorzieningen} \end{aligned}$$

Schadeverzekeringspremies

Schadeverzekeringspremies zijn premies die betaald worden om de schade te verzekeren als gevolg van ongeval, ziekte, diefstal, aanrijding enz. Zij worden betaald door ingezetenen en niet-ingezetenen polishouders aan ingezetenen en niet-ingezetenen verzekeringsinstellingen. Omdat de vergoeding voor de verzekeringsdiensten bij schadeverzekeringsmaatschappijen wordt berekend als het verschil tussen de bruto premies (in rekening gebrachte premies en de opbrengsten uit beleggingsinkomen) en de uitkeringen, zijn de schadeverzekeringspremies gelijk aan de uitkeringen.

A.2 Nadere detaillering sociale verzekeringen en voorzieningen

In deze bijlage worden alleen de posten voor de premies en de sociale uitkeringen meer gedetailleerd weergegeven. Dit zijn de posten die voorkomen in respectievelijk Tabel D.0.7 en Tabel D.0.8 van de Nationale rekeningen.

Sociale premies

Premies wettelijke sociale verzekering t.i.v. werknemers, zelfstandigen en niet-werkenden

Hieronder vallen de Ziekenfondswet (ZFW), de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ), de Ziektewet (ZW), de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (AAW), de Wet op de Arbeidsongeschiktheid (WAO), de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering Zelfstandigen (WAZ), de Algemene Ouderdomswet (AOW), de Algemene Nabestaandenwet (ANW), de Werkloosheidswet (WW).

Pensioenpremies ten laste van werknemers

Hieronder vallen Bedrijfspensioenfondsen, Ondernemingspensioenfondsen
Overige pensioenfondsen (incl. VUT-fondsen) en premies voor collectieve pensioenen afgesloten bij Levensverzekeringsmaatschappijen.

Overige particuliere sociale premies t.i.v. werknemers

Hieronder vallen: het Fonds Arbeidsongeschiktheidsverzekering overheids personeel (FAOP), Ziektekostenvoorzieningen ambtenaren, Overige particuliere sociale fondsen.

Sociale uitkeringen in geld

Uitkeringen wettelijke sociale verzekeringen

Hieronder vallen de Ziektewet (ZW), de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (AAW), de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Arbeidsongeschiktheidskas (AOK), de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering Zelfstandigen (WAZ), de Algemene Ouderdomswet (AOW), de Algemene Nabestaandenwet (ANW), de Werkloosheidswet (WW), het uitvoeringsfonds van de Overheid (UFO).

Uitkering sociale voorzieningen

Hieronder vallen de Uitkering Oorlogsslachtoffers, de Wet Arbeidsongeschiktheidsvoorzieningen jong gehandicapten (WAJONG), de Wetten inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werklozen (IOAW en IOAZ), de Algemene Kinderbijslagwet (AKW), de Premies koopwoningen, Studiebeurzen, de Algemene Bijstandswet (in geld) (ABW), de Toeslagenwet en een categorie overig.

Pensioenuitkeringen

Deze bestaan uit uitkeringen van bedrijfspensioenfondsen, Ondernemingspensioenfondsen, Overige pensioenfondsen en Levensverzekeringsmaatschappijen

Overige particuliere sociale uitkeringen

Hieronder vallen het Fonds Arbeidsongeschiktheidsverzekering, Overheidspersoneel (FAOP), de ziektekostenvoorzieningen voor ambtenaren en de overige particuliere sociale fondsen.

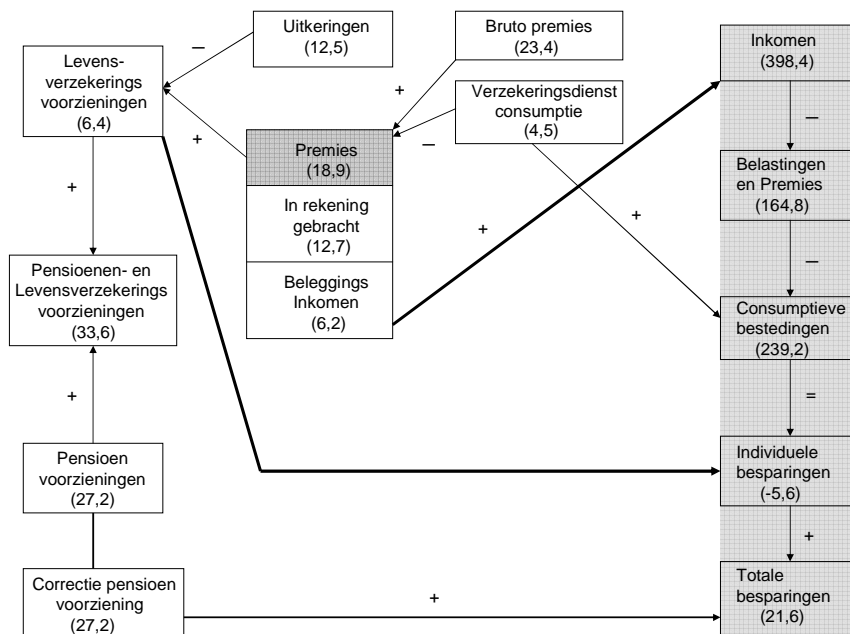
Sociale uitkeringen rechtstreeks door werkgevers

Hieronder vallen Doorbetaling bij ziekte, interimregeling ziektekostenvergoeding ambtenaren, Wachtgeldten voormalig overheidspersoneel, Eigen pensioenen militairen en een categorie overig.

Bijlage B Pensioenen- en levensverzekeringsvoorzieningen

Bij de berekening van de besparingen is de manier waarop de opbouw van pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen wordt meegenomen van grote invloed. Complicerende factor daarbij is dat de pensioenvoorzieningen die worden opgebouwd met collectieve regelingen in de Nationale rekeningen anders worden behandeld dan de (individueel opgebouwde) levensverzekeringsvoorzieningen. Omdat dit zo'n essentieel punt is, is het zinvol de wijze waarop deze voorzieningen in de boekhouding van de Nationale rekeningen worden verwerkt meer gedetailleerd te beschrijven.

Figuur B.1 Levensverzekeringsvoorzieningen (mld euro), 2004

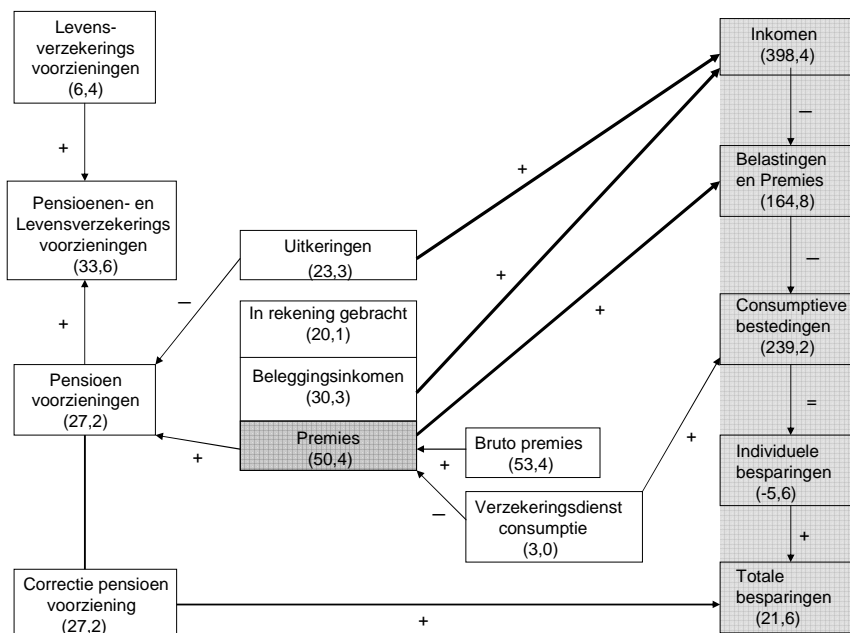
Figuren B.1 en B2 geven respectievelijk de opbouw van de levensverzekeringsvoorzieningen en de pensioenvoorzieningen schematisch weer. De bedragen tussen haakjes zijn de waarden in 2004 in miljarden euro volgens de Nationale rekeningen 2004. Deze waarden komen vooral uit Tabel D2.3.1 van de Nationale rekeningen. De bedragen komen niet helemaal overeen met de cijfers in de hoofdtekst. Dit komt omdat de berekening wordt opgezet vanuit de kant van de verzekeringen en pensioenfondsen. Een gedeelte van de bij deze sector opgebouwde voorzieningen behoort toe aan de sector buitenland en niet aan de Nederlandse gezinnen. Hiervoor kan je met Tabel R.6 uit de Nationale rekeningen corrigeren. Omdat de bedragen in vergelijking met het totaal van de posten klein zijn (rond de 300 miljoen bij de correctie pensioenvoorzieningen op een totaalbedrag van 27,2 miljard) en het voor het verhaal verder niet uitmaakt, is afgezien van een dergelijke correctie.

De lichtgrijze rechthoek aan de rechterkant van de figuur geeft de berekening van de besparingen weer volgens de standaardsystematiek van de Nationale rekeningen. De rest van de figuur geeft aan hoe de toename van de pensioenen en levensverzekeringsvoorzieningen (33,6 miljard) is opgebouwd en hoe de verschillende onderdelen inwerken op de berekening van de besparingen. De wat dikkere lijnen en pijlen geven hierbij de relaties aan die cruciaal zijn de verschillende invloed van respectievelijk de pensioenvoorzieningen en de levensverzekeringsvoorzieningen op de besparingen.

In de figuur B.1 is te zien dat de toename van de levensverzekeringsvoorzieningen in de Nationale rekeningen gezien wordt als een individuele besparing. Een gedeelte van deze toename wordt gefinancierd door het beleggingsinkomen dat voortvloeit uit deze voorzieningen. De rest van de groei bestaat uit de werkelijk in rekening gebrachte premies. Daar staat tegenover dat levensverzekeringen op een gegeven moment worden uitgekeerd. Als de uitkeringen groter zouden zijn dan de ingelede premies en het beleggingsinkomen, neemt het vermogen van levensverzekeringsvoorzieningen van gezinnen af.

Een gedeelte van de door gezinnen betaalde premies wordt gezien als vergoeding voor een verzekeringsdienst. Dit wordt gezien als de consumptie van een dienst en behoort dus tot de consumptieve bestedingen en gaat ten koste van de individuele besparingen.

Figuur B.2. Pensioenvoorzieningen (mld euro), 2004

Bij de collectieve pensioenvoorzieningen heeft het beleggingsinkomen een positieve invloed op het inkomen van gezinnen. Dit positieve effect wordt echter geneutraliseerd, omdat het hogere beleggingsinkomen ook leidt tot hogere premies (zie figuur B.2). Net als bij levensverzekeringen bestaat een deel van de bruto premies uit een vergoeding voor een geleverde dienst. Juist omdat de premies ten laste komen van het inkomen, heeft deze consumptie echter geen negatief effect op de individuele besparingen. Een hogere vergoeding leidt tot een toename van de consumptie, maar ook tot een even grote verlaging van de premies en navenante toename van het inkomen. In feite komt het erop neer dat alleen de in rekening gebrachte collectieve pensioenpremie leiden tot een afname van het beschikbaar inkomen en de individuele besparingen.

Door de correctie pensioenvoorziening wordt het verschil tussen de behandeling van collectieve pensioenvoorzieningen en levensverzekeringsvoorzieningen gecorrigeerd. Dit betekent dat zowel het beleggingsinkomen als de in rekening gebrachte premies een positief effect hebben op de besparingen. Daarentegen heeft de consumptie van verzekeringsdiensten een negatief effect.